

Efficiency and Political Stability in Iran during the 1390s Decade (2012–2022)

Tahereh Kanani^{1*} | Ali Mohammadi Zia²

1. PhD in Political Science, Major in Political Sociology, Bagher al-Ulum University, Qom, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Golestan University of Medical Sciences, Golestan, Iran.

Article Info	Abstract
<p>Article type: Research article</p> <p>Article history: Received: September 19, 2023 Received in revised from: November 19, 2023 Accepted: November 21, 2023 Published online: April 19, 2025</p> <p>Keywords: Efficiency, Public satisfaction, Political stability, Iran, 1390s SH (2012–2022 AD).</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p style="text-align: center;">*Corresponding author: kanani.tahere@gmail.com</p>	<p>Enhancing efficiency is a fundamental objective of any political system, as it fosters public satisfaction and reinforces political stability. On the other hand, political stability itself contributes to maximizing systemic efficiency. Political theorists and sociologists regard efficiency as a core function of political systems, while protest movements often signal its decline, particularly in the context of political stability. In this framework, efficiency acts as a buffer against escalating political tensions and challenges.</p> <p>This study examines the relationship between governmental efficiency and political stability in Iran during the 1390s decade (2012–2022). The central research question explores the correlation between political stability/instability and governmental efficiency, alongside its impact on public satisfaction during this period.</p> <p>The findings reveal that while public satisfaction persisted to some extent throughout the decade, governmental efficiency, especially in the economic sector, declined markedly toward the end of the 1390s. This deterioration reduced public satisfaction and contributed to episodic political instability in the late 1390s.</p>

Cite this article: Kanani, T. & Mohammadzia, A. (2025). Efficiency and Political Stability in Iran during the 1390s Decade (2012–2022). *Matin Research Journal*, 27(106), 77–104. <https://doi.org/10.22034/matin.2023.397765.2190>

© The Author(s). Publisher: **Research Institute of Imam Khomeini and Islamic.**

This is an open-access article distributed under the CC BY (license <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Introduction

One of the most important issues in political science and political sociology is the issue of efficiency, which is closely linked to the stability of the political system. Efficiency leads to satisfaction, and satisfaction leads to political stability. On the other hand, increasing satisfaction leads to increasing political stability. Political thinkers and sociologists consider increasing efficiency to be the most important function of the political system, and they consider protest actions as a sign of weakening the efficiency of the political system in the field of political stability. The Islamic Republic of Iran has faced many challenges during its more than four decades of existence, from invasions of the country's territory to sanctions and economic problems, but in the 1990s, we are faced with the emergence of a type of political instability that was relatively different from before. However, every political system is trying to avoid harm and challenges and increase its sustainability by performing its specific tasks properly and by increasing efficiency and gaining public satisfaction in line with its goals. Examining the efficiency of the system in achieving political stability is important because internal dissatisfaction and conflicts and conflicts such as riots, demonstrations, strikes, deaths due to political violence, etc. endanger the continuity and survival of the system and make the exercise of governance very difficult and costly. Given the importance of this issue, the present article examines the efficiency and political stability of the system. Efficiency in this article refers to a set of government capabilities in various areas, including the economy, health, education, administrative system and bureaucracy, transportation and infrastructure, public services, transparency and rule of law. From the perspective of this article, increasing these capabilities ultimately leads to increasing public satisfaction as the main element of the durability and stability of the political system. This study attempts to examine the ability of the Islamic Republic of Iran to achieve political stability as one of its most important goals by using the mediator variable of satisfaction. In order to assess the achievement of political stability, the 1990s are examined due to the differences in protests (repetition in short periods of time, the presence of weak segments of society in protests, and greater economic demands). This study answers the question of what relationship political stability and instability have with its efficiency and satisfaction in the 1990s. It proposes the hypothesis that despite relative satisfaction during the 1990s, in the late 1990s, with the decline in the efficiency of the system, especially in the economic sphere, public satisfaction with government performance decreased, leading to the emergence of intermittent instability in the late 1990s.

The present study, by linking the concepts of efficiency, satisfaction, and political stability, first examines the level of people's satisfaction as a measure of efficiency in the 1990s by examining political and economic participation indicators, and then evaluates political stability in the 1990s by establishing a relationship between efficiency, satisfaction, and public acceptance based on the theoretical framework governing the research. Of course, it should be noted that social phenomena are multifaceted and this study only addresses some of them, especially in the field of economics.

Research Background

In recent years, various books and articles have been written about political efficiency and stability. Among the books that can be mentioned is the book *Political Competition and Political Stability in the Islamic Republic of Iran* by Gholamreza Khajeh Sarvi (2003). In this book, the author examines the two components of political competition and political stability to measure the impact of political stability on political competition in the Islamic Republic, while the present article examines the two components of political efficiency and stability. The book *Political Stability in the Islamic Republic of Iran* by Mirghasem Bani Hashemi (2016) In this book, the author evaluates the impact of electoral components on political stability indicators in the Islamic Republic of Iran, but in this study, the effectiveness of the political system of the Islamic Republic in achieving political stability is evaluated. There are also articles such as "Legitimacy, Political Stability and Security in Iran: Time Efficiency 1968-92" written by Mohammad Taghi Pourian and Mojtaba Darfashan, "A Critical Introduction to the Concept and Indicators of Political Instability" written by Abolfazl Delavari, "Efficiency in the System of the Islamic Republic of Iran" written by Bahram Akhavan Kazemi, "Efficiency of the System of the Islamic Republic of Iran, Indicators and Mechanisms from the Perspective of Imam Khomeini" written by Farajollah Ghasemi, "Stability and Balance in the Islamic Republic of Iran" written by Mohammad Shafieifar, which in total each of these articles separately examines the two issues of efficiency and political stability in Iran. This is while the present study has evaluated the issue of the efficiency of the Islamic Republic of Iran system in relation to political stability in the 1990s.

Theoretical Framework

Since the central issue in the present study is the assessment of political stability in the Islamic Republic, it is undoubtedly necessary to have a benchmark approach to political stability in order to make a correct assessment of this issue. For this purpose, in the first step, it is necessary to become familiar with the existing approaches in the field of political stability and in the next step, to choose a benchmark approach. Among the existing approaches in the field of political stability, Saunders, in explaining it, mentioned four approaches in this regard, which are:

a) The stability and instability approach: The most important theorist of this approach is Lipsett. In his opinion, a political system that is continuous is considered stable. The criterion in this approach is the continuity and stability of the political system. On this basis, political systems are either democratic, stable and unstable, or non-democratic, stable and unstable. Like Lipsett, Fieldo Castells believes that a political system that can maintain its institutional structure over time is a stable system. In this approach, the principle is continuity, whether the government is democratic or non-democratic. According to Saunders, this definition is incapable of identifying short-term instability in the face of the system.

b) The empirical or frequency approach: According to empiricists, the degree of instability is

measured by the frequency of destabilizing events. The more destabilizing events such as riots, coups, guerrilla wars, changes of government, etc. occur, the more unstable that government is. In political science, stability means the continuity of the system and the absence of recurrence of destabilizing events. (Ibid., p. 107) In the frequency approach, the continuity of the system is emphasized less and stability is considered the absence of destabilizing events. According to Saunders, in this approach, destabilizing behaviors and events are categorized into an irregular model.

c) The journalistic or journalistic approach: This approach has two advantages: first, it refers to instability in the short term of a few weeks, a few months and based on weaker evidence, and second, it is uncertainty in political trends and the expectation of future developments. In other words, according to Saunders, due to the two advantages that this approach has over the previous two approaches, namely, unlike the previous two approaches that emphasized long-term periods, it emphasizes short-term situations, and also because the journalistic approach considers uncertainty in instability; in a way, it considers the expectation of change and transformation in the near future and uncertainty in the course of political events as a type of instability.

d) Operational approach: According to Saunders, instability is a continuous and relative phenomenon that must be considered in several characteristics; first, stability or instability is a relative situation, second, in its examination, short-term time units, such as two or three months, should be considered, meaning that when we can say that instability has occurred in a country, different instabilities have occurred at different points in time, and the third point is the acceptance of uncertainty and unpredictability in this issue. It can be said that the most important feature of instability according to Sanders is his attention to different forms of instability according to their nature, which has caused changes in the norms governing the political system.

Among the four approaches proposed, the one that is in line with our chosen definition of political stability on the one hand and in relation to the concept of the effectiveness of the political system as attracting the general satisfaction of the people on the other hand is the empirical and abundance approach. This is while the evaluation of the developments that occurred in the Islamic Republic in the nineties is compatible with this approach due to its abundance and contributes significantly to the evaluation of political stability. On the other hand, other approaches such as reliability due to its lack of application in the Iranian political system and the journalistic approach due to considering short time intervals and also the operational approach due to considering political instability as a change in the norms governing the political system are not appropriate criteria for measuring political instability in Iran in the nineties.

Another important criterion in the field of political stability is the recognition of the challenges that destabilize the political system. Therefore, David Saunders divides the challenges of political instability into four categories: peaceful, violent, change of government (executive officials), and regime change (power structure). With this explanation of the indicators of political instability, in a general summary, any protest by

citizens of a political system, whether peaceful or violent, whether for reform or regime change purposes, can be considered examples of political instability. A criterion that has been taken into account in the present study in evaluating the developments of the 1990s.

Conclusion

This study, by linking the two concepts of efficiency and political stability based on the approach of attracting people's satisfaction in the field of political system efficiency, examines the connection between it and the issue of political stability based on David Saunders' theory. The results of the evaluations show that despite relative satisfaction during the nineties, in the late nineties, due to increased sanctions, increased inflation rate, recession rate, unemployment rate, misery index, and decreased GDP rate, people faced livelihood problems, which led to their dissatisfaction with the current situation and the government's performance. This dissatisfaction in the nineties, which arose from the second term of Mahmoud Ahmadinejad's government and increased in 1990-91, was overcome by selling oil and paying cash subsidies and promising promises from the government.

In the first term of Hassan Rouhani's presidency, with the signing of the JCPOA and the lifting of sanctions, economic indicators improved, and relative satisfaction was established with a decrease in inflation rate and recession. This was while, with the Republicans coming to power in the US elections and the country's withdrawal from the JCPOA and the intensification of sanctions, economic indicators began to decline and led to public dissatisfaction, so that this dissatisfaction was expressed in the form of low participation in the parliamentary and presidential elections and the holding of protest rallies in November 2019. We also witnessed protest rallies in January 2017 in line with the political instability in the 1990s. When the consequences of the sanctions had not been revealed and the economic situation was not as difficult as in previous years, dissatisfaction gradually increased and manifested itself in the form of protest rallies, which spread to various cities in the country and led to violent actions. According to David Saunders' theory and in line with the dissatisfaction of the people as a measure of efficiency, it jeopardized the political stability of the country at the end of the decade. Factors such as political institutionalization, political trust, and economic development will increase political efficiency and stability.

کارآمدی و ثبات سیاسی در ایران دهه نود

طاهره کنعانی* | علی محمدی ضیاء^۲

۱. دکتری علوم سیاسی، گرایش جامعه‌شناسی سیاسی، دانشگاه باقرالعلوم، قم، ایران.
۲. استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گلستان، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخچه مقاله:</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۶/۲۸</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۸/۲۸</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۸/۳۰</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱/۳۰</p> <p>کلیدواژه‌ها:</p> <p>کارآمدی، رضایتمندی، ثبات سیاسی، ایران، دهه نود.</p>	<p>یکی از اهداف مهم و بنیادین هر نظام سیاسی افزایش کارآمدی است. کارآمدی از عوامل ایجاد رضایتمندی عمومی به شمار می‌رود و از این طریق در افزایش ثبات سیاسی تأثیر می‌گذارد از سوی دیگر ثبات سیاسی نیز موجب پیشینه کردن کارآمدی است. اندیشمندان و جامعه‌شناسان سیاسی مهم‌ترین کارکرد نظام سیاسی را افزایش کارآمدی می‌دانند و کنش‌های اعتراضی را نشانه تضعیف کارآمدی نظام سیاسی در عرصه ثبات سیاسی تلقی می‌نمایند. از این منظر می‌توان کارآمدی را مانعی برای رشد تنش‌ها و چالش‌های سیاسی به شمار آورد. مسئله اصلی پژوهش حاضر بررسی کارآمدی دولت و ارتباط آن با ثبات سیاسی در دهه نود شمسی است و در این راستا سؤال اصلی این پژوهش می‌تواند بدین صورت طرح شود که ثبات و بی‌ثباتی سیاسی چه نسبتی با کارآمدی و رضایتمندی عمومی در دوره موردبحث برقرار می‌کنند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که با وجود رضایتمندی نسبی در طول دهه نود، در اواخر دهه نود با کاهش میزان کارآمدی دولت به‌خصوص در عرصه اقتصادی، رضایتمندی عمومی از عملکرد دولت کاهش یافته است و این مسئله در بروز بی‌ثباتی‌های مقطعی در اواخر دهه نود نقش داشته است.</p>
<p>* نویسنده مسئول:</p> <p>kanani.tahere@gmail.com</p>	

استناد: کنعانی، طاهره و محمدی ضیاء، علی (۱۴۰۴). کارآمدی و ثبات سیاسی در ایران دهه نود، پژوهشنامه متین، ۲۷(۱۰۶)، ۷۷-۱۰۴.

<https://doi.org/10.22034/MATIN.2023.397765.2190>

© نویسنده‌گان

ناشر: پژوهشگاه امام خمینی و انقلاب اسلامی.

پژوهشنامه متین / سال بیست و هفتم / شماره صد و شش / بهار ۱۴۰۴ / صص ۷۷-۱۰۴

مقدمه

یکی از مهم‌ترین موضوعات مطرح در علوم سیاسی و جامعه‌شناسی سیاسی موضوع کارآمدی است که پیوند وثیقی با ثبات نظام سیاسی دارد. کارآمدی موجب رضایت‌مندی و رضایت‌مندی موجب ثبات سیاسی می‌شود از سوی دیگر افزایش رضایت‌مندی به افزایش ثبات سیاسی منجر می‌شود. اندیشمندان و جامعه‌شناسان سیاسی مهم‌ترین کارکرد نظام سیاسی را افزایش کارآمدی می‌دانند و کنش‌های اعتراضی را نشانه تضعیف کارآمدی نظام سیاسی در عرصه ثبات سیاسی تلقی می‌نمایند. جمهوری اسلامی ایران در طول بیش از چهار دهه از عمر خود با چالش‌های زیادی مواجه بوده است از تعرض به خاک کشور تا تحریم‌ها و مشکلات اقتصادی؛ اما در دهه نود شمسی با ظهور نوعی از بی‌ثباتی‌های سیاسی روبرو هستیم که نسبتاً متفاوت از قبل بودند. به‌رحال، هر نظام سیاسی در تلاش است از آسیب‌ها و چالش‌ها پرهیز کند و با انجام درست کارویژه‌های خود و با افزایش کارآمدی و کسب رضایت‌مندی عمومی در راستای اهداف خود بر تداوم خویش بیفزاید. بررسی کارآمدی نظام در تحقق ثبات سیاسی از آن‌جهت اهمیت دارد که نارضایتی‌ها و کشمکش‌ها و تعارضات داخلی مثل شورش‌ها، تظاهرات، اعتصابات، مرگ بر اثر خشونت سیاسی و غیره موجب می‌شود که تداوم و بقای نظام دچار مخاطره شود و اعمال حاکمیت را بسیار سخت و پرهزینه نماید.

با توجه به اهمیت این مسئله، مقاله حاضر به بررسی کارآمدی و ثبات سیاسی نظام می‌پردازد. کارآمدی در این مقاله به معنای مجموعه‌ای از توانمندی‌های دولت در عرصه‌های مختلف از جمله اقتصاد، بهداشت، آموزش، نظام اداری و بوروکراسی، حمل‌ونقل و زیرساخت‌ها، خدمات عمومی، شفافیت و قانونمندی اطلاق می‌شود از منظر این مقاله افزایش این توانمندی‌ها در نهایت به افزایش رضایت عمومی به‌عنوان عنصر اصلی دوام و ثبات نظام سیاسی، منجر می‌شود. این پژوهش تلاش دارد با استفاده از متغیر واسطه‌ی رضایت‌مندی، توانایی نظام جمهوری اسلامی را در تحقق ثبات سیاسی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف خود موردبررسی قرار دهد. در راستای ارزیابی تحقق ثبات سیاسی، دهه نود به علت تفاوت اعتراضات (تکرار در بازه‌های زمانی کوتاه‌مدت، حضور اقبال ضعیف جامعه در اعتراضات و درخواست‌های بیشتر اقتصادی) موردبررسی قرار می‌گیرد.

این پژوهش در پاسخ به این سؤال که ثبات و بی‌ثباتی سیاسی چه نسبتی با کارآمدی و رضایت‌مندی آن در دهه نود برقرار می‌کند. این فرضیه را مطرح می‌نماید که با وجود رضایت‌مندی نسبی در طول دهه نود، در اواخر دهه نود با کاهش میزان کارآمدی نظام، بخصوص در عرصه اقتصادی رضایت‌مندی عمومی از عملکرد دولت کاهش یافته و به بروز بی‌ثباتی‌های مقطعی در اواخر دهه نود منجر شده است.

پژوهش حاضر با پیوند میان مفاهیم کارآمدی، رضایت‌مندی و ثبات سیاسی، در ابتدا با بررسی شاخص‌های مشارکت سیاسی و اقتصادی میزان رضایت‌مندی مردم را به‌عنوان معیار کارآمدی در دهه نود بررسی کرده و در ادامه با برقراری رابطه میان کارآمدی، رضایت‌مندی و مقبولیت مردمی مبتنی بر چارچوب نظری حاکم بر پژوهش به ارزیابی ثبات سیاسی در دهه نود پرداخته است. البته باید توجه داشت که پدیده‌های اجتماعی چندوجهی هستند و در این پژوهش تنها به برخی از آن‌ها، به‌ویژه در حوزه اقتصاد پرداخته شده است.

۱. پیشینه تحقیق

در سال‌های اخیر کتاب‌ها و مقالات متنوعی در مورد کارآمدی و ثبات سیاسی نوشته شده است. از جمله کتاب‌هایی که می‌توان به آن اشاره کرد کتاب رقابت سیاسی و ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی ایران نویسنده غلامرضا خواجه سروی (۱۳۸۲) است. در این کتاب نویسنده دو مؤلفه رقابت سیاسی و ثبات سیاسی را مورد بررسی قرار می‌دهد تا تأثیر ثبات سیاسی را بر رقابت سیاسی در جمهوری اسلامی بسنجد، این در حالی است که مقاله حاضر دو مؤلفه کارآمدی و ثبات سیاسی را مورد بررسی قرار می‌دهد. کتاب ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی ایران نویسنده میر قاسم بنی‌هاشمی (۱۳۹۵) در این کتاب نویسنده به ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های انتخاباتی بر شاخص‌های ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد؛ اما در این پژوهش کارآمدی نظام سیاسی جمهوری اسلامی در تحقق ثبات سیاسی ارزیابی می‌شود. همچنین مقالاتی چون «مشروعیت، ثبات سیاسی و امنیت در ایران: بازه زمانی ۶۸-۹۲» نوشته محمدتقی پوریان و مجتبی درفشان، «درآمدی انتقادی بر مفهوم و شاخص‌های بی‌ثباتی سیاسی» نوشته ابوالفضل دلاوری، «کارآمدی در نظام جمهوری اسلامی ایران» نوشته بهرام اخوان کاظمی، «کارآمدی نظام جمهوری اسلامی

ایران، شاخصه‌ها و مکانیسم‌ها از منظر امام خمینی» نوشته فرج‌الله قاسمی، «ثبات و تعادل در جمهوری اسلامی ایران» نوشته محمد شفیعی فر نیز پیرامون موضوع مورد پژوهش وجود دارد که در مجموع هریک از این مقالات به‌طور جداگانه به بررسی دو موضوع کارآمدی و ثبات سیاسی در ایران پرداخته‌اند. این در حالی است که پژوهش حاضر موضوع کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران را در رابطه با ثبات سیاسی در دهه نود، مورد ارزیابی قرار داده است.

۲. بررسی مفاهیم و چارچوب نظری

۲-۱. مفهوم کارآمدی

در فرهنگ علوم سیاسی کارآمدی^۱ در لغت به «اثربخشی، نفوذ، کفایت، مقبولیت، رضایت» معنا می‌شود و در اصطلاح به معنای «قابلیت و توانایی رسیدن به هدف‌های تعیین شده و مشخص» است (آقابخشی، ۱۳۷۹، ص. ۴۴۶). کارآمدی از نظر سیمور لیپست زمانی رخ می‌دهد که سیستم در تحقق عینی کارکردهای خود موفق باشد. به وجهی که اکثریت گروه‌های قدرتمند درون نظام و مردم آن را درک و بیان کنند (لیپست، ۱۳۷۴، ص. ۲۲۶). عبدالحمید ابوالحمد معتقد است نظام سیاسی زمانی کارآیی دارد که توانایی لازم را برای انجام کار ویژه‌ها و وظایفی که اکثریت مردم توقع دارند داشته باشد (ابوالحمد، ۱۳۶۸، ص. ۲۴۷). درنهایت کارآمدی دولت به معنای آن است که کارکردها و خدمات دولت معطوف به تحقق خواسته‌های شهروندان در حوزه‌های مختلف بوده و قادر به پاسخگویی به آن‌ها باشند (Sánchez & Ballesteros, 2013). بانک جهانی در برآورد کارآمدی دولت‌ها از شاخص‌هایی استفاده می‌کند که به افزایش توانمندی دولت در خدمات رفاهی، بهداشت، زیرساخت‌ها، آموزش و حمل‌ونقل و توانمندی نظام اداری و شفافیت و سلامت اشاره دارند (<https://www.theglobaleconomy.com>)

در مبحث کارآمدی سه نکته حائز اهمیت است، اول اینکه کارآمدی یا کارآمدی ضعیف، بخشی از نظام مورد بررسی به معنای کارآمدی یا کارآمدی ضعیف همه آن نظام

نیست. دوم اینکه کارآمدی نسبی است بدین معنا که هر پدیده‌ای امکانات، اهداف و موانع خاص خود را دارد. سوم اینکه اهداف، امکانات و موانع پیش روی یک نظام در مراحل مختلف جایگزینی، استقرار و تثبیت نظام متفاوت است و کارآمدی در هر مرحله باید به صورت مجزا بررسی شود. (فتحعلی، ۱۳۸۳، ص. ۱۰۳).

تعریف مختار نگارنده در این پژوهش از کارآمدی عبارت است از: افزایش توانمندی‌های نظام سیاسی در حوزه‌های مختلف از جمله رشد اقتصادی، رفاه بخشی، زیرساخت‌ها، شفافیت و سلامت، آموزش و بهداشت به نحوی که به رضایتمندی عمومی جامعه به عنوان عنصر اصلی حیات و بقای نظام سیاسی منجر شود. بر اساس این معیار از کارآمدی، هرچقدر نظام جمهوری اسلامی بتواند بیشتر رضایت مردم و شهروندان خود را کسب کند، کارآمدتر است. در این مقاله با توجه به برجسته بودن مشکلات اقتصادی در ایران شاخص‌های کارآمدی اغلب در این حوزه مدنظر قرار گرفته‌اند و از پرداختن به شاخصه‌ای دیگر خودداری شده است.

۲-۲. ثبات سیاسی

در فرهنگ علوم سیاسی ثبات سیاسی^۱ به معنای محفوظ بودن یک نظام از تهدید براندازی داخلی از طریق شورش یا انقلاب است (آقابخشی، ۱۳۷۹، ص. ۴۲۵).

از نظر ساندرز ثبات به معنی عدم وقوع حوادث یا اقدامات بی‌ثبات کننده چون شورش، تظاهرات، کودتا، مرگ در اثر خشونت داخلی و غیره است و بی‌ثباتی، یعنی عدم تداوم نظام و تکرار حوادث بی‌ثبات کننده. او در تعریف بی‌ثباتی معتقد است معیاری که بتوان به وسیله آن یک نظام سیاسی را در هر مقطع از زمان بی‌ثبات خواند، معیاری است که با وقوع یا عدم وقوع تغییرها و چالش‌ها در هر حکومتی، رژیم یا جامعه‌ای نسبت مستقیم دارد؛ یعنی آن که تا چه حد این تغییرها و چالش‌ها، الگوی معمولی یک سیستم خاص حکومتی، رژیم یا جامعه‌ای را تغییر داده‌اند و تا چه میزان باعث ایجاد چالش در آن‌ها شده‌اند. مسلم است که این الگو، خود با گذشت زمان دستخوش تغییر می‌شود (ساندرز، ۱۳۸۰، ص. ۷۴).

---

1. Political stability

در فرهنگ علوم سیاسی ثبات سیاسی همیشه چیز خوبی نیست. مثلاً کشوری ممکن است در بی‌نظمی، تبلی، ظلم، بی‌رحمی و فساد باثبات باشد. از این جنبه، باثبات‌ترین رژیم‌ها را دولت‌های مرده و بی‌سروصدای اقتدارطلب تشکیل می‌دهند. درحالی‌که در کشورهای دموکراتیک همواره تغییر وجود دارد (آقا بخشی، ۱۳۷۹، ص. ۴۵۲).

دانیل لرنر در تعریف ثبات سیاسی بر توسعه سیاسی و به‌طورکلی بر نقش ارتباطات و به دنبال آن انقلاب ارتباطات در نوسازی در کشورهای جهان سوم به‌ویژه کشورهای خاورمیانه تأکید داشته است. لرنر ثبات سیاسی را وضعیتی می‌داند که تعادل نسبی بین سه طیف نخبگان فرهنگی، اقتصادی و سیاسی در زمینه‌های مختلف برقرار باشد. از دیدگاه او هرگاه این تعادل به هم بخورد بی‌ثباتی سیاسی در جامعه ایجاد می‌شود (Lerner, 1964, p.46).
با در نظر گرفتن تعاریف مختلف از ثبات سیاسی در یک جمع‌بندی کلی می‌توان ثبات سیاسی را شرایطی دانست که تعادل در یک نظام سیاسی با تناسب بین نیازها و امکانات شکل گرفته باشد و نظام یا اقدامات بی‌ثبات کننده چون شورش، تظاهرات، کودتا در فواصل زمانی کوتاه مواجه نشود.

۳. چارچوب نظری

از آنجاکه موضوع محوری در پژوهش حاضر ارزیابی ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی است، بی‌تردید برای انجام یک ارزیابی صحیح از این موضوع داشتن یک رویکرد معیار از ثبات سیاسی امری ضروری به نظر می‌آید. به همین منظور در گام نخست آشنایی با رویکردهای موجود در عرصه ثبات سیاسی و در گام بعد انتخاب رویکرد معیار ضروری است. در میان رویکردهای موجود در عرصه ثبات سیاسی، ساندرز در تبیین آن به چهار رویکرد در این باره اشاره کرده که عبارتند از:

الف) رویکرد پایایی و عدم پایایی: مهم‌ترین نظریه‌پرداز این رویکرد لیپست است از نظر او نظام سیاسی که استمرار داشته باشد باثبات تلقی می‌شود. معیار در این رویکرد، تداوم و پایایی نظام سیاسی است بر این مبنا نظام‌های سیاسی، دموکراتیک باثبات و بی‌ثبات یا غیر دموکراتیک باثبات و بی‌ثبات هستند. فیلدو کاستلز هم مانند لیپست معتقد است نظام سیاسی‌ای که بتواند ساختار نهادی خود را در طول زمان حفظ کند نظامی پایدار است. در

این رویکرد اصل، تداوم است چه حکومت دموکراتیک باشد و چه غیر دموکراتیک. به نظر ساندرز این تعریف از شناسایی بی‌ثباتی‌های کوتاه‌مدت در برابر نظام ناتوان است (ساندرز، ۱۳۸۰، ص. ۱۰۵).

ب) رویکرد تجربی یا فراوانی: از نظر تجربه‌گراها، میزان بی‌ثباتی با میزان تکرار حوادث بی‌ثبات کننده سنجیده می‌شود. هرچه قدر حوادث بی‌ثبات کننده مثل شورش‌ها، کودتاها، جنگ‌های چریکی، تغییر حکومت‌ها و غیره بیشتر رخ دهد، یعنی آن حکومت بی‌ثبات‌تر است. در علوم سیاسی ثبات یعنی تداوم نظام و عدم تکرار حوادث بی‌ثبات کننده (ساندرز، ۱۳۸۰، ص. ۱۰۷). در رویکرد فراوانی بر تداوم نظام، کمتر تأکید شده است و ثبات را عدم وقوع حوادث بی‌ثبات کننده می‌داند. از نظر ساندرز در این رویکرد رفتارها و حوادث بی‌ثبات کننده به مدلی نامنظم دسته‌بندی می‌شوند.

ج) رویکرد ژورنالیستی یا روزنامه‌نگارانه: این رویکرد دو مزیت دارد اول آنکه کوتاه‌مدت چند هفته‌ای، چندماهه است و بر اساس شواهد ضعیف‌تری به بی‌ثباتی اشاره می‌کند و دوم عدم اطمینان در جریانات سیاسی و انتظار تحول آینده است (ساندرز، ۱۳۸۰، ص. ۱۰۸). به عبارت دیگر، از نظر ساندرز به دلیل دو مزیتی که این رویکرد نسبت به دو رویکرد قبلی دارد؛ یعنی برعکس دو رویکرد قبل که بر دوره‌های زمانی طولانی مدت تأکید داشتند، بر وضعیت‌های کوتاه‌مدت تأکید دارد و همچنین اینکه رویکرد روزنامه‌نگارانه عدم قطعیت را هم در بی‌ثباتی در نظر می‌گیرد؛ به گونه‌ای انتظار تحول و تغییر در آینده نزدیک و مطمئن بودن در جریان وقایع سیاسی را نوعی بی‌ثباتی محسوب می‌کند.

د) رویکرد عملیاتی: از نظر ساندرز بی‌ثباتی یک پدیده مستمر و نسبی است که باید به چند ویژگی توجه داشت؛ اول اینکه ثبات یا بی‌ثباتی وضعیتی نسبی است، دوم اینکه در بررسی آن باید واحدهای زمانی کوتاه‌مدت مثلاً دو یا سه ماه را در نظر گرفت یعنی اینکه زمانی می‌توان گفت در یک کشور بی‌ثباتی رخ داده است که در مقاطع زمانی مختلف بی‌ثباتی‌های مختلف روی داده باشد و نکته سوم، پذیرش عدم قطعیت و پیش‌بینی ناپذیری در این مسئله است. می‌توان گفت مهم‌ترین ویژگی بی‌ثباتی از نظر ساندرز توجه او به شکل‌های مختلف بی‌ثباتی با توجه به ماهیت آنان است که موجب تغییر هنجارهای حاکم بر نظام سیاسی شده است (ساندرز، ۱۳۸۰، ص. ۱۱۰).

در میان چهار رویکرد مطرح شده، رویکرد تجربی و فراوانی در راستای تعریف منتخب ما از ثبات سیاسی و مفهوم کارآمدی نظام سیاسی به عنوان جلب رضایت عمومی مردم است. این در حالی است که ارزیابی تحولات رخ داده در جمهوری اسلامی در دهه نود به جهت فراوانی با این رویکرد قابل تطبیق بوده و به ارزیابی ثبات سیاسی کمک شایانی می‌کند. از سویی رویکردهای دیگر هم چون پایایی به دلیل مصداق نداشتن در نظام سیاسی ایران و رویکرد روزنامه نگارانه به دلیل در نظر گرفتن فاصله‌های کوتاه زمانی و همچنین رویکرد عملیاتی به دلیل تلقی از بی‌ثباتی سیاسی به عنوان تغییردهنده هنجارهای حاکم بر نظام سیاسی، معیار مناسبی برای سنجش بی‌ثباتی سیاسی در ایران دهه نود نیست.

یکی دیگر از معیارهای مهم در عرصه ثبات سیاسی، شناخت چالش‌های بی‌ثبات کننده نظام سیاسی است. از این رو، دیوید ساندرز چالش‌های بی‌ثباتی سیاسی را به چهار دسته چالش‌های مسالمت‌آمیز، خشونت‌آمیز، تغییر حکومت (مسئولان اجرایی) و تغییر رژیم (ساختار قدرت) تقسیم می‌کند (ساندرز، ۱۳۸۰، ص. ۱۲۶). با این توضیح پیرامون شاخص‌های بی‌ثباتی سیاسی در یک جمع‌بندی کلی می‌توان هرگونه اعتراض از سوی شهروندان یک نظام سیاسی چه به شکل مسالمت‌آمیز و چه خشونت‌آمیز اعم از اهداف اصلاحی و تغییر رژیم را مصادیقی از بی‌ثباتی سیاسی قلمداد کرد. معیاری که در پژوهش حاضر در ارزیابی تحولات دهه نود مورد توجه قرار گرفته است.

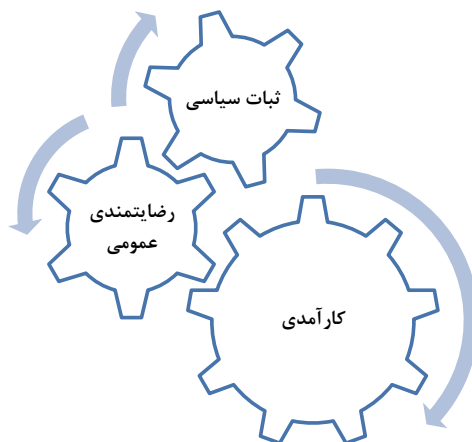
۱-۳. رابطه کارآمدی و ثبات سیاسی

ثبات سیاسی یکی از مهم‌ترین اهداف و کارویژه‌های هر نظام سیاسی است از نظر تد رابرت گر اقدامات خشونت‌آمیز برای سرنگونی حکومت‌ها در سطح جهان، پس از جنگ جهانی دوم تاکنون خیلی شایع‌تر از انتخابات سراسری بوده است. (گر، ۱۳۷۷، ص. ۲۴) از نظر او هرچه سرخوردگی و محرومیت در جامعه بیشتر باشد خشونت سیاسی نیز بیشتر خواهد بود و هرچه خشونت سیاسی در کشوری بیشتر باشد، نشان‌دهندهٔ این است که نظام سیاسی در انجام کارویژه‌های خود از کارایی کمتری برخوردار است (گر، ۱۳۷۷، ص. ۲۹).

نظام‌های سیاسی برای کسب مشروعیت و رضایت‌مندی عمومی از شیوه‌های مختلفی استفاده می‌کنند. به‌طور معمول ایدئولوژی و تکیه بر اسطوره‌ها، شعارها و تهییج احساسات

و عواطف مردم و قدرت رسانه‌های دولتی می‌تواند حمایت و رضایت مردم را برانگیزد؛ اما تجربه نشان داده است که در درازمدت تکیه بر ایدئولوژی و رسانه نمی‌تواند بدون افزایش کارآمدی و توانمندی دولت و تحقق خواسته‌های عمومی دوام مشروعیت را تضمین کند. در واقع ایدئولوژی و رسانه در کوتاه‌مدت تأثیرگذارند؛ اما در درازمدت خواسته‌های عینی و رفاهی خودنمایی کرده و مشروعیت را به چالش می‌کشند؛ بنابراین مشروعیت اولیه و حقانیت حکومت، لزوماً موجب تداوم و ثبات نظام سیاسی نمی‌شود. حکومت باید با عملکرد خود و تحقق خواسته‌های عمومی رضایتمندی عمومی را به دست آورده و از این طریق با اجرای کارویژه‌های خود، مشروعیت خود را در میان مردم گسترش و تعمیق داده و ثبات سیاسی را تضمین کند. در مقابل نظام سیاسی چنانچه با ناکارآمدی به نارضایتی عمومی دامن بزند، رفتارهای اعتراضی را به همراه داشته که این موجب شکل‌گیری بی‌ثباتی سیاسی در جامعه خواهد شد و این چرخه کارآمدی، رضایتمندی عمومی، حفظ وضع موجود، ثبات سیاسی و بلعکس همواره وجود داشته است.

مدل مفهومی رابطه میان کارآمدی و ثبات سیاسی (از سوی نویسندگان مقاله)

۴. ارزیابی وضعیت کارآمدی ایران دهه نود

دولت ایران در طول بیش از چهار دهه با مسائل مختلفی در سیاست داخلی خود از

مشکلات زیست بومی، اقلیت‌ها و قومیت‌ها، مسکن، اشتغال، تورم و غیره مواجه بوده است و در عرصه خارجی نیز جنگ تحمیلی، تحریم‌ها و ... را تجربه کرده است که همه آن‌ها چالش‌های زیادی را برای نظام ایجاد کرده است. این در حالی است که در دهه نود این چالش‌ها در عرصه اقتصادی نمود آشکارتری به خود گرفت و با تشدید تحریم‌ها و وارد شدن فشارهای اقتصادی به مردم شکل جدیدی پیدا کرد و در نهایت در سال‌های پایانی این دهه منجر به شکل‌گیری تجمعات و اعتراضات مردمی شد. این اعتراضات برخلاف تجمعات اعتراضی اواخر دهه هشتاد با مطالبات اقتصادی و حضور اقشار ضعیف جامعه و خشونت‌های بیشتر همراه بود که حکایت از عدم رضایت‌مندی مردم از شرایط موجود در اواخر دهه داشت.

با توجه به اینکه معیار در کارآمدی جلب رضایت عموم مردم است آشنایی با شاخص‌هایی که معیار مناسبی برای بازتاب میزان این رضایت‌مندی است به ارزیابی کارآمدی دولت در تحقق آن کمک شایانی کرده و در مرحله بعد تطبیق میزان این رضایت‌مندی با تحولات بی‌ثبات‌کننده در عرصه سیاسی و در نهایت توفیق نظام در تحقق ثبات سیاسی بر اساس نظریه ساندرز آشکار خواهد شد.

۱-۴. ارزیابی مشارکت سیاسی در ایران دهه نود

مشورت، تبادل نظر و مشارکت دادن مردم در امور حکومتی یک شیوه عقلایی است و حاکم اسلامی از استبداد رأی در امان می‌ماند. اداره امور جامعه متعلق به خود جامعه است و مشورت و نظرخواهی از مردم یک اصل مهم حکومت‌داری محسوب می‌شود (ارسطو و شیخ الملوک، ۱۳۹۵، ص ۱۲).

مشارکت سیاسی نشان‌دهنده پشتیبانی مردم از نظام است و شاخصی برای ارزیابی میزان رضایت‌مندی مردم از نظام سیاسی تلقی می‌شود. فرهنگ سیاسی مردم نشان داده که حضور در انتخابات را به‌عنوان یک عرصه برای ابراز رضایت و امید به تغییر شرایط تلقی کرده و در مقابل عدم حضور در انتخابات را به‌عنوان اقدامی در جهت اعلام عدم رضایت‌مندی و ناامیدی از تغییر شرایط می‌دانند. از سویی سخنان مقام معظم رهبری در ادوار مختلف برگزاری انتخابات نیز گواه روشنی بر این مدعا است.

بر همین اساس، در ارزیابی میزان مشارکت مردم در انتخابات، به‌عنوان شاخصی مهم در میزان این رضایت‌مندی، مشارکت مردم در انتخابات انجام‌شده در دهه نود، در سال ۱۳۹۲ یازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری ۷۲/۹۴ درصد بود. در سال ۱۳۹۶ دوازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری ۷۳/۳۳ درصد مردم مشارکت داشتند. این در حالی بود که در آخرین انتخابات دهه نود یعنی انتخابات سیزدهمین دوره ریاست جمهوری ۴۸/۰۸ درصد مردم مشارکت داشتند که این آمار پایین مشارکت در تاریخ ادوار مختلف انتخابات ریاست جمهوری حاکی از شکل‌گیری نارضایتی مردم از وضعیت موجود کشور است. همچنین نهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی در ابتدای دهه نود با مشارکت ۶۳/۸۷ درصد مردم همراه بود و در سال ۱۳۹۴ دهمین دوره انتخابات مجلس ۶۱/۶۴ درصد مشارکت مردم به همراه داشت. ولی در سال ۱۳۹۸ یازدهمین دوره انتخابات مجلس تنها با ۴۲/۳۲ درصد مشارکت همراه بود که پایین‌ترین درصد مشارکت مردم در انتخابات مجلس در تاریخ جمهوری اسلامی را رقم زد. این مشارکت پایین مردم در انتخابات مجلس و تکرار آن در انتخابات دو سال بعد ریاست جمهوری، بر اساس نظریه ساندرز حاکی از نارضایتی مردم از شرایط موجود کشور و به‌نوعی اقدام اعتراضی مسالمت‌آمیز تلقی می‌شود که در اواخر دهه نود و با تشدید شرایط نامناسب اقتصادی همراه بود.

جدول شماره ۱: میزان مشارکت مردم در انتخابات (پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت کشور)

انتخابات ریاست جمهوری	درصد	انتخابات مجلس شورای اسلامی	درصد
یازدهمین دوره ۱۳۹۲/۰۳/۲۴	۷۲/۹۴	نهمین دوره ۱۳۹۰/۱۲/۱۲	۶۳/۸۷
دوازدهمین دوره ۱۳۹۶/۰۲/۲۹	۷۳/۳۳	دهمین دوره ۱۳۹۴/۱۲/۰۷	۶۱/۶۴
سیزدهمین دوره ۱۴۰۰/۰۳/۲۸	۴۸/۰۸	یازدهمین دوره ۱۳۹۸/۱۲/۰۲	۴۲/۳۲

۲-۴. ارزیابی شاخص‌های اقتصادی ایران دهه نود

شاخص‌های اقتصادی همچون نرخ تورم، نرخ بیکاری، رشد اقتصادی، تولید ناخالص ملی و شکاف طبقاتی به دلیل رابطه مستقیم با میزان رضایت عمومی مردم، معیار خوبی برای

ارزیابی کارآمدی نظام سیاسی تلقی می‌شود، به این بیان که هرچه شاخص‌های اقتصادی از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار باشند، این موضوع رضایت بیشتر شهروندان را به همراه خواهد داشت. از سویی با توجه به پرننگ شدن موضوع اقتصاد در کشور به‌خصوص در دهه نود و توجه دشمنان انقلاب به این موضوع و بهره‌گیری از ابزار تحریم برای اعمال فشار به کشور و همچنین مشاهده رابطه معنادار میان تشدید شرایط نامساعد اقتصادی به‌خصوص در اواخر دهه نود هستیم؛ و بر اساس نظریه ساندروز شکل‌گیری تجمعات، اعتراضات و اعتصابات به‌عنوان کنش‌های جمعی اعتراضی مسألت‌آمیز اهمیت بررسی شاخص‌های اقتصادی در این دهه و کشف ارتباط منطقی میان آن‌ها و مصادیق بی‌ثباتی سیاسی را دو چندان کرده است.

۱-۲-۴. نرخ تورم

بر اساس اعلام مرکز آمار ایران سال ۱۳۹۰ نرخ تورم ۲۱/۵ درصد بود. سال ۱۳۹۱ به ۲۹/۵ درصد رسید و در آخرین سال ریاست جمهوری محمود احمدی‌نژاد نرخ تورم به ۳۲/۸ درصد افزایش یافت. با روی کار آمدن دولت حسن روحانی نرخ تورم رو به رشد متوقف شد و اجرای هم‌زمان مدیریت نقدینگی و تقویت انضباط پولی، ثبات در بازار ارز و غیره موجب شد نرخ تورم در خردادماه ۱۳۹۵ به ۹/۷ درصد برسد. (پایگاه اطلاع‌رسانی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران)

جدول شماره ۲: شاخص‌های کلان اقتصادی دهه نود (پایگاه اطلاع‌رسانی مرکز آمار ایران)

شاخص فلاکت	نرخ تورم	سال
۳۵/۳	۲۴/۵	۱۳۹۰
۴۱/۶	۲۹/۵	۱۳۹۱
۴۳/۲	۳۲/۸	۱۳۹۲
۲۵/۲	۱۴/۶	۱۳۹۳
۲۲/۱	۱۱/۱	۱۳۹۴
۱۹/۳	۶/۹	۱۳۹۵

۲۰/۳	۸/۲	۱۳۹۶
۳۸/۹	۲۶/۹	۱۳۹۷
۴۵/۴	۳۴/۸	۱۳۹۸
۴۶	۳۶/۴	۱۳۹۹

همان‌طور که در جدول شماره ۲ مشخص است در سال ۱۳۹۳ نرخ تورم به ۱۴/۶ درصد، در سال ۱۳۹۴ به ۱۱/۱ درصد، در سال ۱۳۹۵ با تک‌رقمی شدن نرخ تورم به ۶/۹ درصد و در سال ۱۳۹۶ هم به ۸/۲ درصد رسید؛ اما از سال ۱۳۹۷ با به قدرت رسیدن جمهوری خواهان در آمریکا و خروج آمریکا از برجام و تشدید تحریم‌ها، نرخ تورم دوباره دو رقمی شد و به ۲۶/۹ درصد رسید و در سال ۱۳۹۸ به ۳۴/۸ درصد رسید. در سال ۱۳۹۹ بانک مرکزی نرخ تورم را ۴۷/۱ درصد و مرکز آمار ایران ۳۶/۴ درصد اعلام کرد. تشدید تحریم‌ها موجب کاهش درآمدهای نفتی دولت و کسری بودجه شد. بانک مرکزی برای تأمین کسری بودجه و درآمدهای خود اقدام به عرضه پول و افزایش پایه پولی نمود و این کار موجب افزایش نقدینگی و به تبع افزایش تورم شد. این روند افزایش تورم شدید در اواخر دهه نود موجب شکل‌گیری فشار اقتصادی و نارضایتی مردم به‌ویژه در قشرهای آسیب‌پذیر جامعه شد.

۲-۲-۴. نرخ بیکاری

مسئله بیکاری و اشتغال یکی از شاخص‌های اصلی توسعه اقتصادی در هر کشوری محسوب می‌شود. در دهه نود با اضافه شدن متقاضیان نیروی کار جدید، متولدين دهه هفتاد، در کنار نیروهای متقاضی، متولدين دهه شصت، ما با حجم بالایی از نیروی کار جوان در کشور مواجه شدیم. از این‌رو برای کاهش نرخ بیکاری اقداماتی چون حمایت از توسعه کسب‌وکار، کمک به تکمیل طرح‌های نیمه‌تمام، ارتقای آموزش‌های کارآفرینی و مهارت‌های کسب‌وکار، ممنوعیت به‌کارگیری نیروهای بازنشسته صورت پذیرفت. این در حالی بود که این اقدامات چندان نتوانست به بهبود نرخ بیکاری کمک کند و در طول دهه نود ما شاهد نرخ بالای بیکاری در کشور بودیم.

جدول شماره ۳: نرخ بیکاری (پایگاه اطلاع‌رسانی مرکز آمار ایران)

نرخ بیکاری	سال
۱۲/۳	۱۳۹۰
۱۲/۲	۱۳۹۱
۱۰/۴	۱۳۹۲
۱۰/۶	۱۳۹۳
۱۱	۱۳۹۴
۱۲/۴	۱۳۹۵
۱۲/۱	۱۳۹۶
۱۲	۱۳۹۷
۱۰/۷	۱۳۹۸
۹/۶	۱۳۹۹

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران نرخ بیکاری در سال ۱۳۹۰-۱۳۹۱-۱۳۹۲ به ترتیب ۱۲/۳-۱۲/۲-۱۰/۴ درصد بود. با روی کار آمدن دولت روحانی، نرخ بیکاری به ۱۰/۶ درصد و در سال ۱۳۹۴ به ۱۱ درصد رسید و تا سال ۱۳۹۵ در یک روند صعودی به ۱۲/۴ درصد رسید. در سال‌های بعد این روند صعودی با کاهش اندکی مواجه شد و در سال ۱۳۹۶ نرخ بیکاری به ۱۲/۱ درصد و در سال ۱۳۹۷ به ۱۲ درصد رسید. در سال ۱۳۹۸ کمی کمتر شد و به ۱۰/۷ درصد و در سال ۱۳۹۹ به ۹/۶ درصد رسید. بالا بودن نرخ بیکاری در دهه نود یکی از عوامل مهم در شکل‌گیری نارضایتی عمومی در میان مردم به‌ویژه نسل جوان بود که می‌توان آثار آن را در اعتراضات سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ و حضور گسترده جوانان در این اعتراضات کاملاً مشاهده کرد.

۳-۲-۴. نرخ رشد اقتصادی

نرخ رشد اقتصادی، متغیر مهمی برای ارزیابی عملکرد دولت‌ها قلمداد می‌شود. رشد اقتصادی در هر کشور نشان‌دهندهٔ تعاملات دولت با ملت، بازار، سایر قوا و سایر

کشورهاست. با شروع دوره ریاست جمهوری آقای روحانی سرآشویی نرخ رشد اقتصادی متوقف شد و با امضای برجام در سال ۱۳۹۵ برای اولین بار بعد از بیست و پنج سال این نرخ دورقمی شد. در سال ۱۳۹۶ این روند با سرعت کمتری ادامه یافت؛ ولی با به قدرت رسیدن جمهوری خواهان در انتخابات آمریکا و ریاست جمهوری دونالد ترامپ در سال ۱۳۹۷ و خروج آمریکا از برجام و از سویی تشدید تحریم‌ها رشد اقتصادی منفی شد. در شرایط تشدید تحریم افزایش هزینه تولید و کاهش قدرت خرید مردم، افزایش نرخ ارز، دشواری ورود مواد اولیه و موانعی از این قبیل موجب تعطیلی یا نیمه تعطیلی و تعدیل نیروی کار کارخانه‌ها، کارگاه‌ها، بنگاه‌ها و شرکت‌های اقتصادی شد و افزایش بیکاری را به دنبال داشت. البته در دهه‌های گذشته نیز کشور دچار مشکلات این‌چنینی بود و با پول نفت و حمایت‌های نفتی همواره بر مشکلات بخش‌های مختلف به‌ویژه بخش تولید، پوشش داده می‌شد؛ ولی با افزایش تحریم‌ها در سال‌های پایانی دهه نود در بخش‌های حیاتی، یعنی سیستم بانکی، نفتی و بیمه‌ای عملاً کشور با مشکلات عدیده‌ای مواجه شد و در نهایت نارضایتی عمومی را به همراه آورد.

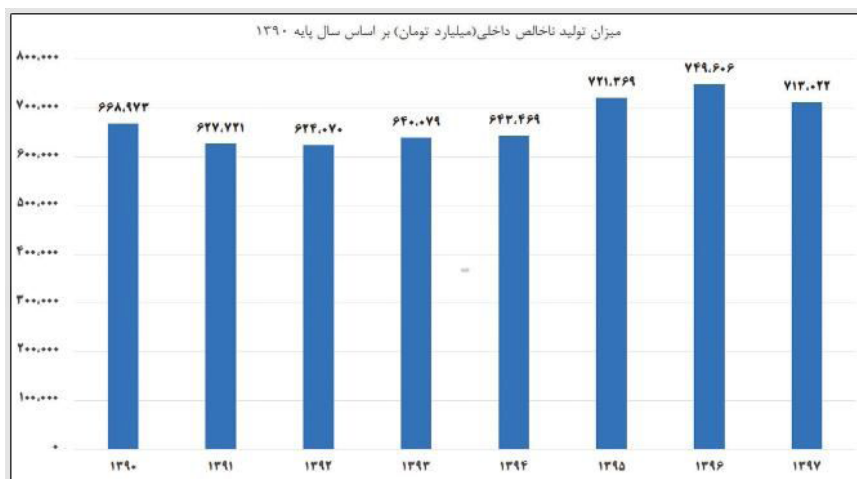
جدول شماره ۴: نرخ رشد اقتصادی (پایگاه اطلاع‌رسانی مرکز آمار ایران)

رشد اقتصادی	سال
۳/۲	۱۳۹۰
منفی ۸/۶	۱۳۹۱
۲/۵	۱۳۹۲
۲/۳	۱۳۹۳
منفی ۰/۱	۱۳۹۴
۱۴/۲	۱۳۹۵
۴/۸	۱۳۹۶
منفی ۴/۹	۱۳۹۷
منفی ۶/۳	۱۳۹۸
۱	۱۳۹۹

۴-۲-۴. نرخ تولید ناخالص داخلی

منظور از تولید ناخالص داخلی، کل ارزش ریالی محصولات نهایی تولید شده در دوره زمانی معین است و در برآورد تولید ناخالص داخلی ارزش محصول نهایی مورد استفاده قرار می‌گیرد (پایگاه اطلاع‌رسانی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران). این در حالی است که تأثیر غیرقابل انکار تحریم‌ها بر اقتصاد ایران به ویژه دهه نود موجب کاهش تولید و صادرات نفت و به تبع آن کاهش میزان تولید ناخالص داخلی شده است. بعد از توافق برجام در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ تولید صعودی شد، ولی در سال ۱۳۹۷ مجدد کشور با افت تولید مواجه شد؛ اما در بیان رابطه میان نرخ تولید ناخالص داخلی با رضایت‌مندی مردم باید گفت که افت نرخ تولید ناخالص داخلی نشان از افت رشد اقتصادی دارد و در مقابل رشد اقتصادی بالا و پایدار منجر به تولید بیشتر و به تبع رفاه اقتصادی بالاتر خواهد شد که در نهایت رضایت‌مندی بیشتر شهروندان را به همراه خواهد داشت.

جدول شماره ۵: نرخ تولید ناخالص داخلی در دهه نود (پایگاه اطلاع‌رسانی مرکز آمار ایران)

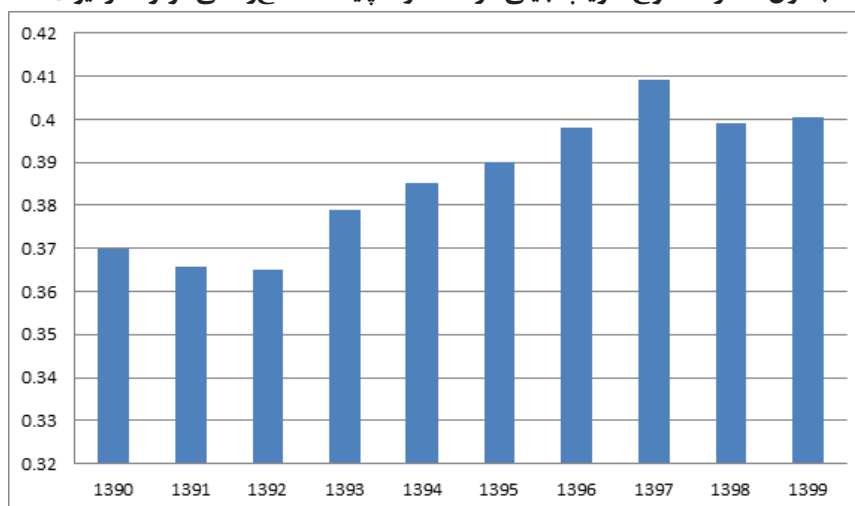

۴-۲-۵. شکاف طبقاتی (ضریب جینی)

ضریب جینی واحد اندازه‌گیری پراکندگی آماری است که برای سنجش میزان نابرابری در

توزیع درآمد یا ثروت در جامعه استفاده می‌شود و ارقامی بین صفر و یک را در برمی‌گیرد. هرچه رقم به عدد یک نزدیک‌تر باشد دلالت بر شکاف و نابرابری است و هرچه به عدد صفر نزدیک‌تر باشد نشان‌دهنده برابری در توزیع درآمد یا ثروت است. از وظایف دولت‌ها توزیع و تخصیص عادلانه درآمد است و در مقابل از علائم آسیب دیدن رفاه اجتماعی توزیع ناعادلانه درآمد و ثروت و شکل‌گیری شکاف طبقاتی است، واقعیتی که نارضایتی عمومی به‌ویژه در طبقات پایین جامعه را در پی خواهد داشت. بر اساس آمار و ارقام مرکز آمار ایران، ضریب جینی از سال ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ روند صعودی داشته و شکاف طبقاتی افزایش یافته است. در سال ۱۳۹۲ به ۰/۳۶۵۰ و در سال ۱۳۹۷ به ۰/۴۰۹۳ رسید که بالاترین شکاف طبقاتی در دهه نود است.

جدول شماره ۶: نرخ ضریب جینی در دهه نود (پایگاه اطلاع‌رسانی مرکز آمار ایران)

ایران در دهه نود شاهد دو تجربه تحریمی و افزایش نرخ ارز و نرخ تورم بود. در تجربه تحریمی اوایل دهه نود که با پرداخت یارانه‌ها ضریب جینی کاهش یافت و افزایش هزینه‌ها برای مردم قابل تحمل شد؛ ولی در تجربه تحریمی دوم در سال ۱۳۹۷ با افزایش نرخ ارز و نرخ تورم و افزایش قیمت کالاها و خدمات، دیگر یارانه نقدی جوابگو نبود. یارانه نقدی ۴۵

هزار تومان معادل ۱۳۰ هزار تومان در سال ۱۳۹۷ بود. اگر در سال ۱۳۹۷ یارانه ۱۳۰ هزار تومان پرداخت می‌شد می‌توانست از فشار اقتصادی بر توده جامعه به‌ویژه قشر کم‌درآمد بکاهد، ولی دولت با تزریق دلار ۴۲۰۰ تومان خواست تورم را کنترل کند درحالی‌که این سیاست نه تنها جواب نداد بلکه موجب افزایش رانت‌خواری، احتکار و تبعات دیگر شد. بررسی شاخص‌های اقتصادی همچون نرخ تورم، بیکاری، رشد اقتصادی و تولید ناخالص داخلی همه گویای این واقعیت است که هرچه به اواخر دهه ۹۰ نزدیک شدیم وضعیت اقتصادی کشور رو به افول گذاشته و این شرایط نامناسب اقتصادی نارضایتی مردم در اواخر این دهه و در نتیجه ناکارآمدی نظام سیاسی را به همراه آورده است.

۳-۴. ارزیابی وضعیت صداوسیما و نقش رسانه

امروزه وسایل ارتباط جمعی به‌ویژه صداوسیما به علت پیچیدگی‌های اجتماعی نقش مهمی در آگاهی بخشی شهروندان دارد. نحوه انعکاس اخبار و اطلاعات، نحوه متقاعدسازی و تأثیرگذاری بر احساسات و عواطف و در کل هدایت و جهت‌دهی به اخبار نقش مهمی در مدیریت وقایع و بحران‌های سیاسی، اجتماعی جامعه دارد. وسایل ارتباط جمعی و رسانه‌های گروهی با اطلاع‌رسانی رویدادهای اجتماعی و انعکاس اخبار موجب ارتباط افقی بین مردم شده و آنان را نسبت به وضعیت یکدیگر آگاه می‌سازند. به‌طورکلی می‌توان گفت رسانه‌ها همچون تیغ دو لبه هم قادر به تثبیت و حفظ پیوستگی و هم قادر به ضربه زدن و عمیق کردن شکاف‌های اجتماعی هستند. انتقال سریع و صحیح اخبار وقایع و واقعیت‌های جامعه می‌تواند موجب اعتماد اجتماعی، اشتیاق و بالندگی در اعضای جامعه گردد و این از کارکردهای مثبت رسانه‌های جمعی است به‌ویژه اینکه این وسایل با هدف تأثیرگذاری بر روی جامعه ابداع شده‌اند (رفیع پور، ۱۳۷۸، ص. ۵). البته رسانه کارکردهای منفی چون پنهان‌کاری از طریق حذف، انگ زدن، کوچک شمردن محتوا، حمله و انهدام هدف، پخش برنامه‌هایی با ارزش اسمی، توازن نادرست، فرض و تصور پیشگیرانه، خودداری از پیگیری، نیز دارند (حاذق نیکرو، ۱۳۹۱، ص. ۲۷).

جدول شماره ۷: ارزیابی صداوسیما در پیمایش سال ۱۳۹۶ (دفتر طرح‌های ملی، ۱۳۹۶، ص ۷۰)

ردیف	موارد	بلی	خیر
۱	به اخبار صداوسیما خیلی نمی‌توان اعتماد کرد	۳۸/۶	۶۱/۴
۲	صداوسیما حرف دل مردم را می‌زند	۴۱/۷	۵۸/۳
۳	برنامه‌های تلویزیون سطح آگاهی و شعور اجتماعی جامعه را بالا نمی‌برد	۴۳	۵۷

همان‌طور که در جدول مشخص است طبق نظرسنجی صورت گرفته، ۳۸/۶ درصد مردم معتقدند نمی‌توان به اخبار صداوسیما اعتماد کرد در حالی که ۶۱/۴ درصد معتقدند می‌توان اعتماد کرد. ۴۱/۷ درصد مردم معتقدند که صداوسیما حرف دل مردم را می‌زند ۵۸/۳ درصد مردم معتقدند صداوسیما حرف دل مردم را نمی‌زند و از نظر ۴۳ درصد مردم برنامه‌های تلویزیون سطح آگاهی و شعور اجتماعی جامعه را بالا می‌برد و ۵۷ درصد معتقدند که این‌گونه نیست. آنچه مسلم است این که رسانه تأثیر مهمی در مدیریت رویدادها و بحران‌های جامعه دارد و به هیچ‌وجه نمی‌توان نقش آن را نادیده گرفت؛ اما یک نظام سیاسی اگر هم بتواند بدون کارآمدی و با ایجاد هژمونی رسانه‌ای و جعل بحران‌های سیاسی و نظایر آن حمایت مردم را در کوتاه‌مدت به دست آورد، ولی در بلندمدت خواسته‌های عینی و رفاهی سر برآورده و خود را تحمیل خواهند کرد.

۴-۴. ارزیابی وضعیت رضایت‌مندی مردم در ایران دهه نود

میزان رضایت‌مندی مردم و شهروندان علاوه بر بیان کارآمدی نظام سیاسی در ارتباط مستقیم با ثبات سیاسی است. هر چه مردم رضایت بیشتری داشته باشند نشان‌دهنده کارآمدی و ثبات سیاسی نظام است. شهید مطهری در این راستا کسب رضایت عمومی و استیفای حقوق مردم را نشانه موفقیت حکومت می‌داند و معتقد است یکی از چیزهایی که رضایت عمومی بدان بستگی دارد، این است که حکومت، با چه نگاهی به توده‌های مردم و خودش می‌نگرد؟ اعتراف حکومت به حقوق واقعی مردم و احتراز از هر نوع عملی که مشعر بر نفی حق حاکمیت آن‌ها باشد، از شرایط اولیه جلب رضا و اطمینان آنان است (مطهری، ۱۳۷۶، ص. ۱۱۸). تلاش در جهت کسب رضایت مردم علاوه بر اهمیت سیاسی از منظر دینی هم

قابل تأمل است و مردم را به سمت همبستگی درونی (اعتقادی) و برونی (مادی) بیشتر با نظام سیاسی هدایت می‌کند (عطایی و علی محمدی، ۱۳۹۷، ص. ۷۷). در ارزیابی میزان رضایت‌مندی مردم از حکومت در این مجال نگرش مردم در مورد اوضاع سیاسی و اقتصادی و میزان رضایت مردم از وضعیت سلامتی، مسکن و مالی، بر اساس پیمایش‌های صورت گرفته در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۶ مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این پیمایش‌ها که در ۲۸ استان کشور انجام شده است مردم در پاسخ به سؤال «به‌طورکلی میزان رضایت شما از موارد زیر در زندگی‌تان چقدر است» نظر خود را این‌گونه بیان داشته‌اند:

جدول شماره ۸: میزان رضایت مردم در سال ۱۳۹۴ (دفتر طرح‌های ملی، ۱۳۹۵، ص. ۲۷)

میزان رضایت مردم بر اساس پیمایش سال ۱۳۹۴				
۱	نگرش	وضعیت سلامتی	وضعیت مالی	وضعیت مسکن
۲	کم	۶/۶	۱۹/۲	۱۹/۶
۳	تا حدودی	۱۷/۴	۳۷/۴	۲۸/۱
۴	زیاد	۷۴/۴	۴۲/۲	۵۰/۶

جدول شماره ۹: میزان رضایت مردم در پیمایش سال ۱۳۹۶ (دفتر طرح‌های ملی، ۱۳۹۷، ص ۳۱)

میزان رضایت مردم در پیمایش سال ۱۳۹۶				
۱	نگرش	وضعیت سلامتی	وضعیت مالی	وضعیت شغلی
۲	کم	۷/۶	۲۵/۵	۳۴/۸
۳	تا حدودی	۲۱/۷	۴۱/۱	۳۳/۲
۴	زیاد	۷۰/۸	۳۳/۴	۳۲/۰

همان‌طور که در جدول مشخص است در سال ۱۳۹۴ و ۱۳۹۶ بیشترین میزان رضایت مربوط به وضع سلامتی است و این نشان می‌دهد که مردم از اقدامات دولت در زمینه بهداشت و درمان و اقدامات مربوط به آن رضایت بیشتری نسبت به سایر موارد داشته‌اند. ولی با وجود این در سال ۱۳۹۶ میزان رضایت از ۷۴/۴ به ۷۰/۷ درصد کاهش یافته است. در سال ۱۳۹۴

کمترین میزان رضایت مربوط به وضع مالی با ۴۲/۲ درصد است که در سال ۱۳۹۶ به ۳۳/۴ درصد کاهش می‌یابد. در مورد وضع مسکن در سال ۱۳۹۴ میزان رضایت ۵۰/۶ درصد است و در سال ۱۳۹۶ به ۴۲/۷ درصد کاهش می‌یابد.

در پیمایش کشوری سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۶ مردم در پاسخ به این گویه (به نظر شما حکومت در تحقق هر کدام از مواردی که نام می‌برم تا چه اندازه موفق بوده است؟) این گونه پاسخ داده‌اند:

جدول شماره ۱۰: موفقیت حکومت (دفتر طرح‌های ملی، ۱۳۹۵-۱۳۹۷)

عناوین موارد	پیمایش سال ۱۳۹۴		پیمایش سال ۱۳۹۶	
	زیاد	کم	زیاد	کم
۱ ایجاد امنیت در جامعه	۱۳/۰	۵۳/۶	۱۷/۳	۵۲/۹
۲ اجرای قانون	۲۶/۴	۲۸/۱	۳۹/۹	۲۹/۸
۳ حمایت از آزادی بیان	۳۴/۱	۲۲/۷	۴۱/۲	۲۲/۳
۴ سلامت اقتصادی و اداری	۴۷/۹	۱۵/۱	۵۷/۲	۱۵/۷
۵ کاهش فقر و نابرابری	۵۶/۸	۱۲/۶	۶۴/۷	۱۳/۷
۶ حفاظت از محیط‌زیست	۳۴/۹	۲۳/۴	۳۸/۵	۲۵/۱

همان‌طور که در جدول شماره ۹ مشخص است در سال ۱۳۹۴ از نظر مردم کمترین میزان موفقیت حکومت با ۱۲/۶ درصد مربوط به کاهش فقر و نابرابر است و بعد از آن به ترتیب، سلامت اقتصادی اداری، حمایت از آزادی بیان، حفاظت از محیط‌زیست و اجرای قانون، رتبه‌های بعدی را در عملکرد ناموفق حکومت دارا هستند. در مقابل در پیمایش سال ۱۳۹۶ وضعیت نارضایتی به نسبت سال ۱۳۹۴ افزایش پیدا کرده است. در این پیمایش هم کمترین میزان موفقیت مربوط به کاهش فقر و نابرابری است با ۱۳/۷ درصد و بعد به ترتیب سلامت اقتصادی و اداری، حمایت از آزادی بیان، حفاظت از محیط‌زیست، اجرای قانون و بیشترین میزان موفقیت در هر دو پیمایش، ایجاد امنیت است.

در ارزیابی کلی می‌توان چنین نتیجه گرفت که در این نظرسنجی مردم عملکرد دولت را در حل مسئله فقر و کاهش نابرابری در پایین‌ترین میزان ارزیابی کرده و به‌طور کلی میزان رضایت‌مندی‌شان از عملکرد دولت در سال ۱۳۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۴ کاهش پیدا کرده

است، موضوعی که در ارزیابی شاخص‌های دیگر رضایت‌مندی با نزدیک شدن به سال‌های پایانی دهه نود کاملاً قابل مشاهده است.

۵. ارزیابی ثبات سیاسی ایران دهه نود

همان‌طور که بیان شده با توجه به آمار و ارقام کاهش کارآمدی حکومت، به‌ویژه در عرصه اقتصادی در سال‌های پایانی دهه نود، با وجود رضایت نسبی در طول دهه، نارضایتی مردم از عملکرد دولت را به دنبال داشت و این نارضایتی ثبات سیاسی نظام را با چالش‌هایی مواجه ساخت. در ارزیابی ثبات سیاسی به دلیل اهمیت و دایره فراگیری آن می‌توان دو واقعه مهم این دهه یعنی اعتراضات دی‌ماه ۱۳۹۶ و اعتراضات آبان‌ماه ۱۳۹۸ را موردتوجه و بررسی قرار داد.

۱-۵. اعتراضات دی‌ماه ۱۳۹۶

این اعتراضات از ۷ دی‌ماه ۱۳۹۶ با فراخوان عمومی، جهت شرکت در تظاهرات با عنوان نه به گرانی در مشهد و دیگر شهرهای استان خراسان شروع شد، ولی با فراخوان‌های بیشتر، خواسته‌ها از اعتراض علیه دولت به نظام هم کشیده شد و به‌سرعت سایر استان‌ها و شهرها همچون کرمانشاه، اصفهان، ساری، زاهدان، لرستان، قم، اهواز و غیره را فراگرفت و درنهایت به شکل خشونت‌آمیزی درآمد. از ویژگی‌های مهم این اعتراضات نداشتن رهبر و نقش پررنگ افشار ضعیف جامعه در آن بود که قشر متوسط جامعه از آن حمایت می‌کرد. در پژوهش میدانی که در زمینه اعتراضات دی‌ماه ۱۳۹۶ صورت گرفته است بعد از مصاحبه با دستگیرشده‌ها، علت اصلی اعتراضات دی‌ماه ۱۳۹۶ نیازهای ذهنی است که در رأس این نیازها، مسئله تبعیض و تحقیر ذکر شده است و در مرحله دوم نیازهای حیاتی و بعد نیاز به امید اجتماعی برای رسیدن به جامعه عادلانه عنوان شده است (نوروز پور، ۱۳۹۸، ص. ۱۸۵). از ویژگی‌های دیگر اعتراضات دی‌ماه ۱۳۹۶ نسبت به اعتراضات گذشته، گستردگی و پراکندگی آن در شهرهای کوچک و بزرگ در سطح کشور بود. آنچه در دی‌ماه ۱۳۹۶ اتفاق افتاد از نظر حجم جمعیت معترضان، اقدامی گسترده بود. اعتراضی که ناامیدی و نگرانی از آینده و احساس نابرابری و بی‌عدالتی در عرصه‌های مختلف اجتماعی - اقتصادی زمینه‌ساز بروز و ظهور آن شد.

۲-۵. اعتراضات آبان ماه ۱۳۹۸

در پی تصمیم سران کشور مبنی بر افزایش قیمت بنزین و اجرایی شدن آن در ۲۴ آبان ۱۳۹۸، اعتراضات در شهرهای مشهد، تهران، اهواز، اصفهان، کرمانشاه، بندرماهشهر، بندرعباس، سنندج، خرمشهر، شیراز، ارومیه آغاز شد و به سرعت به شهرها و استان‌های دیگر گسترش یافت. این اعتراضات که در ابتدا شکل مسالمت‌آمیز داشت، به تدریج شکل خشونت‌آمیز به خود گرفت. در جریان این اعتراضات خسارت زیادی به اموال عمومی و ساختمان‌های دولتی، بانک‌ها، خودروهای پلیس، حوزه‌های علمیه و دفاتر امامان جمعه وارد شد، مغازه‌های کسبه تخریب و با درگیری با نیروهای ضد شورش و امنیتی، ثبات سیاسی کشور دچار چالش گشت. از ویژگی‌های مهم این اعتراضات حضور قشر عمدتاً ضعیف و جوانان بیکار، ناامید و عصبانی بود که بدون سازمان‌دهی خاص تنها با قشر متوسط جامعه حمایت می‌شدند. ضعف کارآمدی، تورم، رکود، عدم تأمین مطالبات مردم و از سوی دیگر، عدم برنامه‌ریزی، زمینه‌چینی و آماده‌سازی لازم برای افزایش قیمت بنزین که به تبع منجر به افزایش قیمت تمام کالاهای اساسی و فشار اقتصادی بر مردم می‌شد، موجب بروز این اعتراض و نارضایتی گشت.

ویژگی‌ای که اعتراضات آبان ۱۳۹۸ را از اعتراضات دی‌ماه ۱۳۹۶ متمایز کرد و باعث شد این اعتراضات با شدت و گسترش بیشتری انجام گیرد پررنگ بودن نقش مردم حاشیه‌نشین، کارگران فصلی، رانندگان داخل و خارج شهری و کسانی بود که هیچ شغلی نداشتند و چشم‌انداز مثبتی نسبت به آینده برای خود متصور نبودند، دلیل آن هم نگرانی نسبت به آینده و کاهش امید اجتماعی به خاطر تشدید تحریم‌ها و افزایش تورم و رکود بود.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با پیوند دو مفهوم کارآمدی و ثبات سیاسی بر اساس رویکرد جلب رضایت‌مندی مردم در عرصه کارآمدی نظام سیاسی به پیوند میان آن با موضوع ثبات سیاسی بر اساس نظریه دیوید ساندرز می‌پردازد. نتیجه ارزیابی‌ها نشان می‌دهد که با وجود رضایت نسبی در طول دهه نود، در اواخر دهه نود به علت افزایش تحریم‌ها، افزایش نرخ تورم، رکود، بیکاری، شاخص فلاکت و کاهش نرخ تولید ناخالص داخلی، مردم دچار مشکلات

معیشتی شدند و این امر نارضایتی آنان از وضعیت موجود و عملکرد دولت را در پی داشت. این نارضایتی‌ها در دهه نود که از دوره دوم دولت محمود احمدی‌نژاد ایجاد شده و در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۱ افزایش یافته بود، با فروش نفت و پرداخت یارانه نقدی و وعده‌های امیدبخش دولت سپری شد.

در دوره اول ریاست جمهوری حسن روحانی با امضای برجام و برداشته شدن تحریم‌ها، شاخص‌های اقتصادی بهبود یافت و با کاهش نرخ تورم و رکود رضایت نسبی برقرار شد. این در حالی بود که با به قدرت رسیدن جمهوری خواهان در انتخابات آمریکا و خروج این کشور از برجام و تشدید تحریم‌ها، شاخص‌های اقتصادی روندی نزولی به خود گرفت و نارضایتی مردم را در پی داشت، به طوری که این نارضایتی به شکل مشارکت پایین در انتخابات مجلس و ریاست جمهوری و همچنین برگزاری تجمعات اعتراضی در آبان ماه ۱۳۹۸ خود را نشان داد.

ما همچنین در راستای بی‌ثباتی‌های سیاسی در دهه نود شاهد تجمعات اعتراضی در دی‌ماه ۱۳۹۶ بودیم. زمانی که تبعات تحریم‌ها آشکارنشده بود و وضعیت اقتصادی به‌دشواری سال‌های قبل نبود ولی به تدریج نارضایتی‌ها رو به افزایش نهاد و به شکل برگزاری تجمعات اعتراضی خود را نشان داد و با گسترش به شهرهای مختلف کشور به کنش‌های خشونت‌آمیز منجر شد و بر اساس نظریه دیوید ساندرز و در راستای عدم رضایت‌مندی مردم به‌عنوان معیار کارآمدی، ثبات سیاسی، کشور را در اواخر دهه به مخاطره انداخت. عواملی چون نهادمندی سیاسی، اعتماد سیاسی و توسعه اقتصادی موجب افزایش کارآمدی و ثبات سیاسی خواهد شد.

منابع

- آقا بخشی، علی (۱۳۷۹). فرهنگ علوم سیاسی. تهران: انتشارات چاپار.
- ابوالحمد، عبدالحمید (۱۳۶۸). مبانی علم سیاست. تهران: انتشارات توس.
- ارسطو، محمدجواد و شیخ الملوک، حسین (۱۳۹۵). ادله عقلایی لزوم مشورت در حکومت اسلامی با رویکردی بر سیره امام خمینی^(ره). پژوهشنامه متین، ۱۸(۷۳)،

- بنی‌هاشمی، میرقاسم (۱۳۹۵). انتخابات و ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۸(۶۹)، ۱۳۹-۱۷۰. [doi: 20.1001.1.17350727.1394](https://doi.org/10.1001.1.17350727.1394). 18.69.6.2
- پایگاه اطلاع‌رسانی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران: <https://www.cbi.ir>
- پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت کشور: <https://moi.ir>
- پایگاه اطلاع‌رسانی مرکز آمار ایران: <https://www.amar.org.ir>
- پوریان، محمدتقی و درفشان، مجتبی (۱۳۹۲). مشروعیت، ثبات سیاسی و امنیت در ایران (بازه زمانی ۱۳۶۸-۱۳۹۲). امنیت پژوهی، ۱۲(۴۴)، ۵۷-۷۹. <https://sid.ir/paper/202714/fa>
- حاذق نیکرو، حمید (۱۳۹۱). نقش رسانه‌ها در بحران با تأکید بر اغتشاشات تیر ۱۳۷۸. فصلنامه مطالعات روانی، ۱۰(۳۳)، ۲۰-۴۸. <http://noo.rs/sgclg>
- خواجه سروی، غلامرضا (۱۳۸۲). رقابت سیاسی و ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی ایران. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد (۱۳۹۵). یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان. تهران: پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات.
- دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد (۱۳۹۶). یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان. تهران: پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات.
- دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد (۱۳۹۷). یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان. تهران: پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸). وسایل ارتباط جمعی و تغییر ارزش‌های اجتماعی. تهران: انتشارات کتاب فرا.
- ساندرز، دیوید (۱۳۸۰). الگوهای بی‌ثباتی سیاسی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- شفیع‌فر، محمد (۱۳۹۱). ثبات و تعادل در جمهوری اسلامی ایران. پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۲(۲)، ۶۳-۹۱. https://rjir.basu.ac.ir/article_9.html
- عطایی، عبدالله و علی محمدی، سجاد (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر در همگرایی مردم

- با نظام در اندیشه امام خمینی. پژوهشنامه متین، ۲۰(۸۰). ۶۹-۹۳.
- doi: 20.1001.1.24236462.1397.20.80.5.6
- فتحعلی، محمود (۱۳۸۳). کارآمدی نظام اسلامی. صباح، ۳(۱۱ و ۱۲)، ۶۹-۷۹.
<https://noo.rs/xByGU>
- قاسمی، فرج‌الله (۱۳۸۹). کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران، شاخصه‌ها و مکانیسم‌ها از منظر امام خمینی. مطالعات انقلاب اسلامی، ۷(۲۲)، ۱۵۳-۱۷۷.
<https://enghelab.maaref.ac.ir/article-1-1710-fa.html>
- گر، رابرت تد (۱۳۷۷). چرا انسان‌ها شورش می‌کنند. ترجمه علی مرشدی زاد، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- لیپست، سیمور، م. (۱۳۷۴). مشروعیت و کارآمدی. ترجمه رضا زیب، فرهنگ توسعه، ۴(۱۸)، ۱۰-۱۱.
<https://ensani.ir/fa/article/287784/>
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۶). پیرامون انقلاب اسلامی. تهران: انتشارات صدرا.
- نوروز پور، مرتضی (۱۳۹۸). تحلیل اعتراض‌های سیاسی دی‌ماه ۱۳۹۶. علوم سیاسی، ۱۴(۴)، ۵۶-۱۸۵، ۲۲۰.
<https://doi.org/10.22034/IPSA.2019.391>

References

- Abolhamd, A.H. (1989). *Principles of Political Science*. Tehran: Toos Publications. [In Persian]
- Agha Bakhshi, A. (1990). *Political Science culture*. Tehran: Chapar Publications. [In Persian]
- Arasta, M. J. & Sheik-ul-Muluk, H. (2017). Rational Reasons for the Necessity of Consultation in Islamic Government, with Special Reference to Imam Khomeini's Precept. *Matin Research Journal*, 18(73), 1-14. doi: 20.1001.1.24236462.1395.18.73.1.4
- Ataei, A. & Ali Mohammadi, S. (2018). A Study of Factors behind Convergence of People with Islamic System in Imam Khomeini's Thought. *Matin Research Journal*, 20(80), 69-93. doi: 20.1001.1.24236462.1397.20.80.5.6
- Banihashemi, M. (2016). Elections and Political Stability in Islamic Republic of

- Iran. *Strategic Studies Quarterly*, 18(69), 139-170. doi: [20.1001.1.17350727.1394.18.69.6.2](https://doi.org/10.1001.1.17350727.1394.18.69.6.2)
- Central Bank of the Islamic Republic of Iran Information. Website: <https://www.cbi.ir>
  - Fathali, M. (2004). The Efficiency of the Islamic System. *Sabah*, 3(11 and 12), 69-79. <https://noo.rs/xByGU>
  - *Findings of the National Survey of Iranian Values and Attitudes*. Tehran: Institute for Culture, Art and Communication. [In Persian]
  - Garr, R. T. (2008). *Why People Rebel*. translated by Ali Morshedizad, Tehran: Institute for Strategic Studies Publications. [In Persian]
  - Ghasemi, F. (2010). The Efficiency of the Islamic Republic of Iran System, Characteristics and Mechanisms from Imam Khomeini's Perspective. *Journal of Islamic Revolution Studies*, 7(22), 153-177. <https://enghelab.maaref.ac.ir/article-1-1710-fa.html>
  - Hazegh Nikroo, H. (2012). The role of the media in the crisis with emphasis on the riots of July 1999. *Quarterly Journal of Psychological Studies*, 10(33), 20-48. <http://noo.rs/sgclg>
  - https://www.theglobaleconomy.com/rankings/wb_government_effectiveness, Government effectiveness by country, around the world.
  - https://www.theglobaleconomy.com/rankings/wb_government_effectiveness/
  - Khajeh Sarvi, Gh.R. (2003). *Political Competition and Political Stability in the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Islamic Revolution Documents Center. [In Persian]
  - Lerner, D. (1964). *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*. London: Free Press of Traditional Society.
  - Lipset, S. M. (1995). *Legitimacy and Efficiency*. Translated by Reza Zabib, *Farhang Toseeh*, 4(18), 10-11. <https://ensani.ir/fa/article/287784>
  - Ministry of Interior Information Website: <https://moi.ir>
  - Motahari, M. (1997). *About the Islamic Revolution*. Tehran: Sadra Publications. [In Persian]
  - National Projects Office, Ministry of Culture and Guidance. (2016). *Findings of the National Survey of Iranian Values and Attitudes*. Tehran: Culture, Art and Communication Research Institute. [In Persian]

-
- National Projects Office, Ministry of Culture and Guidance. (2017). *Findings of the National Survey of Iranian Values and Attitudes*. Tehran: Culture, Art and Communication Research Institute. [In Persian]
  - National Projects Office, Ministry of Culture and Guidance. (2018). *Findings of the National Survey of Iranian Values and Attitudes*. Tehran: Culture, Art and Communication Research Institute. [In Persian]
  - Nowruzpour, M. (2019). Analysis of the political protests of January 2017. *Political Science*, 14(4), No. 56, 185-220. <https://doi.org/10.22034/IPSA.2019.391>
  - pourian, M. T. & Dorafshan, M. (2014). legitimacy, political stability and security in iran (1999-2013). *Amniat Pajouhi*, 12(44), 57-79. SID. <https://sid.ir/paper/202714/en>
  - Rafipour, F. (2000). *Mass Communication Tools and Changing Social Values*. Tehran: Fara Book Publishing. [In Persian]
  - Saunders, D. (2001). *Patterns of Political Instability*. Tehran: Strategic Studies Research Institute. [In Persian]
  - Sanchez, I. M. G. & Ballesteros, B. C. (2013). Determinants of Government Effectiveness. *International Journal of Public Administration*, 8(36), 567-577. <https://doi.org/10.1080/01900692.2013.772630>.
  - shafieefar, M. (2012). Stability and Balance in Islamic Republic of Iran. *Islamic revolution*, 2(2), 63-91. https://rjir.basu.ac.ir/article_9.html
  - *Statistics Center of Iran Information*. Website: <https://www.amar.org.ir>